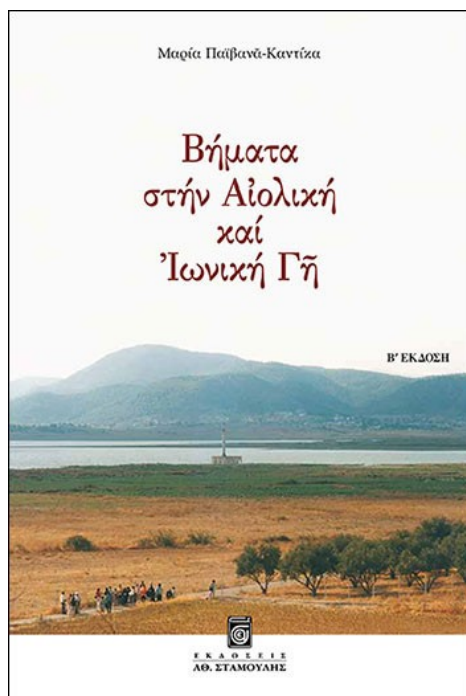

Δημήτριος Καραμπερόπουλος, Παρουσίαση του βιβλίου της Κορίνθιας Φιλολόγου κας Μαρίας Παϊβανά-Καντίκα, «Βήματα στην Αιολική και Ιωνική γή», εκδόσεις Αθ. Σταμούλη, Αθήνα 2008, (σελ. 131)

Η μελέτη ιστορικών βιβλίων του νεώτερου Ελληνισμού και ιδιαίτερα βιβλίων και μελετών για την Μικρασιατική Εκστρατεία και την Καταστροφή του Μικρασιατικού Ελληνισμού, καθώς επίσης η έκδοση της *Χάρτας της Ελλάδος* του εθνεγέρτη και επαναστάτη Ρήγα Βελεστινλή με είχαν εξοικειώσει με την θεματική του παρουσιαζόμενου βιβλίου, το οποίο με ενδιαφέρον διάβασα αρχικά στο χειρόγραφο του.

Το βιβλίο «Βήματα στην Αιολική και Ιωνική Γή» εκδόθηκε στην Αθήνα το 2008 από τις εκδόσεις Αθ. Σταμούλη σε μια καλαίσθητη έκδοση στο μικρό όγδοο σχήμα 14x21 εκ. και αποτελείται από 130 σελίδες και ένα χάρτη των παραλίων της Μ. Ασίας στον οποίο σημειώνεται το οδοιπορικό του προσκυνήματος, έργο του αρχιτέκτονα κ. Δημήτρη Θεοδωρόπουλο, ο οποίος εξάλλου είχε και την ιδέα του εντυπωσιακού εξωφύλλου, που πράγματι υποδηλώνει όσα γράφει ο τίτλος.

Το κείμενο του βιβλίου εμπλουτίζεται και με είκοσι μία φωτογραφίες που ελήφθησαν από τον κ. Πέτρο Καντίκα, σύζυγο της συγγραφέως, οι οποίες δείχνουν περίτρανα αυτά που περιγράφονται στα διάφορα μέρη του οδοιπορικού. Το βιβλίο αφιερώνεται στην μνήμη Ιωάννου και Μαρίας Καντίκα των Μικρασιατών πεθερικών της και του παππού της Ηλία Παν. Θεοδωρόπουλου, ο οποίος ήταν στρατιώτης στην Μικρασιατική Εκστρατεία.

Τα βιβλία όπως το παρουσιαζόμενο σμιλεύουν την ιστορική μνήμη του αναγνώστη τον κάνουν κοινωνό του παρελθόντος, δεν τον αφήνουν να σβήσει από τη μνήμη του, να πετάξει στη λήθη το σημαντικό και ένδοξο παρελθόν του τόπου του και των ανθρώπων του. Με το βιβλίο της η κυρία Παϊβανά-Καντίκα έκανε το καθήκον της έναντι των προγόνων της και της ιστορίας του τόπου, ξεχρέωσε με ό,τι

ήταν χρωσμένη από την μεγάλη ιστορική κληρονομιά, την οποία είχε από τους παππούδες της.

Από τις πρώτες σελίδες του βιβλίου τονίζει η κυρία Παϊβανά-Καντίκα πως «Δεν πρόκειται για ταξίδι αναψυχής, αλλά για προσκύνημα στην γενέθλια γη των γονέων ογδόντα χρόνια μετά την καταστροφή 1922-2002». Το Οδοιπορικό του βιβλίου ξεκινά τη Δευτέρα 2 Σεπτεμβρίου 2002 και τελειώνει το βράδυ της Παρασκευής 6 Σεπτεμβρίου 2002. Ένα πενήνήμερο με συγκλονιστικά βιώματα, εμπειρίες, όλα χαραγμένα στο νου και στην καρδιά από τα μέρη που επισκέπτονται, που «προσκυνούν»: Τροία-Αϊβαλί (Κυδωνιές)-Πέργαμο-Φώκαια-Κορδελιό-Σμύρνη-Βουρλά-Αλάτσατα-Τσεσμές- Σέφερι Χισαρ-Γκιαούρκιοι- Μάλκατζι-Σεβδίκιοι-Εφεσος-Θείρα-Μουσαρλί-Σώκια-Κουσάντασι-Μπουρνόβα-Μαγνησία-Παπαζλί-Σμύρνη.

Τις τελευταίες δεκαετίες πολλοί άνθρωποι από την δυτική πλευρά του Αιγαίου, πολλοί Έλληνες επισκέπτονται την ανατολική πλευρά του Αιγαίου, την Κωνσταντινούπολη και τα Μικρασιατικά παράλια. Σιγά-σιγά εξοικειώνονται πλέον με τον χώρο, ο οποίος ήταν αποκλεισμένος για πολλές δεκαετίες. Δεν θα αισθάνονται αποκομμένοι από αυτόν τον χώρο της Μικράς Ασίας. Η μακραίωνη ελληνική ιστορία θα αγγίζει κάποια στιγμή την καρδιά και τον νου του καθενός μας, που θα επισκεφθεί αυτόν τον τόπο.

Θαυμάσια περιγράφει η κυρία Παϊβανά-Καντίκα κατά τη διαδρομή του Οδοιπορικού της τα μέρη που περνούν, τις πόλεις και τα χωριά που επισκέπτονται. Καταγράφει τα συναισθήματα των ανθρώπων που συμμετέχουν στο προσκύνημα. Όπως οι κλασσικοί περιηγητές βλέπουν, περιγράφουν και επενδύουν την περιγραφή τους με μυθολογικά, ιστορικά, λαογραφικά στοιχεία του τόπου, το οποίο επισκέπτονται, κατά τον ίδιο τρόπο και η κυρία Παϊβανά-Καντίκα γράφει το Οδοιπορικό της.

Το κείμενο του βιβλίου είναι σε στρωτή κατανοητή γλώσσα, είναι γραμμένο με αφηγηματικότητα, η οποία βοηθάει τον αναγνώστη να συνεχίζει χωρίς σταματημό μέχρι να τελειώσουν οι ημέρες του προσκυνήματος, και όπως έχει σημειωθεί και στον πρόλογο, το βιβλίο αυτό διαβάζεται με μεγάλο ενδιαφέρον, διαβάζεται απνευστί. Σε αυτό συμβάλει βέβαια η καθάρια γλώσσα και ο τρόπος γραφής της συγγραφέως, αλλά και ο εμπλουτισμός του λόγου με πολλά στοιχεία της κάθε περιοχής από τη μυθολογία, την ιστορία ιδιαίτερα την αρχαία και με μνήμες Μικρασιατών ανθρώπων. Χαρακτηριστικά η κα Παϊβανά-Καντίκα σημειώνει «*Σε ολόκληρη την Μικρασία ελληνική μυθολογία, ελληνική ιστορία, χριστιανική ορθοδοξία συνυφαίνονται με μιαν απίστευτη αρμονία και δίνουν με έναν απροσδόκητο σεμνό και σιωπηλό τρόπο, την αδιάκοπη παρουσία τους, πολιορκώντας τον νου και λογχίζοντας την καρδιά*». (σελ. 116-117).

Παραθέτει στην κατάλληλη περίπτωση και αποσπάσματα από επτά μικρασιατικά τραγούδια, τα οποία δένουν με την περιγραφή του κάθε τόπου. Το κείμενο του βιβλίου αποπνέει μια πνευματική ευαισθησία όπως αυτό τεκμηριώνεται από την παράθεση αποσπασμάτων από διάφορα ποιήματα, δείγμα και αυτό της ποιητικής της ευαισθησίας, που εκδηλώνεται περισσότερο στη δική της ποιητική συλλογή με τους καλοδοουλεμένους στίχους που σε λίγες ημέρες θα κυκλοφορήσει.

Στο παρουσιαζόμενο βιβλίο καταχωρίζονται 11 αποσπάσματα από τα Ποιήματα του Γεωργίου Σεφέρη καθώς και στην αρχή του βιβλίου ένα απόσπασμα από το βιβλίο του Μυθιστόρημα ΚΑ΄. Επίσης όταν γράφει για τα ερείπια της Εφέσου αναγράφει στίχους από το έργο του Γιάννη Ρίτσου «Ρωμιοσύνη». Γράφει σχετικά στις σελ. 103-104: «*Μέσα στα χόρτα και στους θάμνους διάσπαρτα κείτονται*

ερείπια ναών, τεμάχια αγαλμάτων και η εικόνα αυτή δημιουργεί μια ήρεμη θλίψη. Μια αρχαία πολιτεία σε ερείπια, ο λαός που έζησε εδώ και δημιούργησε όλον αυτόν τον πολιτισμό, διωγμένος τώρα. Τα σπασμένα μάρμαρα κάτω από ξένα βήματα. Οι στίχοι του Ρίτσου περπατούν στη σκέψη μου:

*''Αυτές οι πέτρες δεν βολεύονται κάτω απ' τα ξένα βήματα,
αυτές οι καρδιές δεν βολεύονται παρά μόνο στο δίκιο.*

Ετούτο το τοπίο είναι σκληρό σαν τη σιωπή''».

Και συνεχίζει η κυρία Παϊβανά-Καντίκα με στίχους από τον Σεφέρη: «*Σηκώνω τα μάτια μου και κοιτάζω τον ιωνικό καταγάλανο ουρανό λουσμένον στο φως και χωρίς να το καταλάβω πως έγινε πιάνω τον εαυτό μου να σιγοτραγουδάει:*

*Λίγο ακόμα θα ιδούμε, λίγο ακόμα θα ιδούμε,
Τα μάρμαρα να λάμπουν, να λάμπουν στον ήλιο,
Τη θάλασσα να κυματίζει.*

Λίγο ακόμα να σηκωθούμε λίγο ψηλότερα».

Και καταλήγει με την παρατήρηση πως «*Η μελωδία, οι στίχοι γεννούν στη ψυχή μου μια ανάσα ελευθερίας κι αισιοδοξίας, σβήνοντας την θλίψη*». Επίσης παραθέτει στίχους από ποίημα του Κύπριου ποιητή Κυριάκου Χαραλαμπίδη, (σελ. 58) και από τον Θρήνο της Αλώσεως της Πόλης, (σελ. 106).

Από τις «Φοίνισσες» του Ευριπίδη μνημονεύει για την πατρίδα δύο αποσπάσματα αποδίδοντας τα και στη νεοελληνική: «*Η στέρηση της πατρίδας τι να είναι; Κακό μεγάλο; Πολύ μεγάλο κακό άμα το πάθεις, όχι άμα το ακούς*», (σελ. 72). Επίσης μνημονεύει στη σελ. 69 το δεύτερο απόσπασμα από τις «Φοίνισσες» πάλι του Ευριπίδη όταν γράφει για τον νοικοκύρη τον Νικολάκη Κουρμπέτη «*του περήφανου άρχοντα που δεν άντεξε τον ξεριζωμό και πέθανε δύο χρόνια μετά από την λύπη του σε ηλικία 62 ετών*». «*Η πατρίδα ως φαίνεται είναι για τους θνητούς ό,τι πιο αγαπητό*». Κατά την περιδιάβαση στην Τροία καταχωρίζει (σελ. 24) από την «Ελένη» του Ευριπίδη στίχους στο αρχαίο και σε μετάφραση, καθώς και την αλησμόνητη ρήση, όπως γράφει, του Ομήρου στο στόμα του Έκτορα «*Εις οίωνός άριστος αμύνεσθαι περι πάτρης*».

Το βιβλίο «*Βήματα στην Αιολική και Ιωνική γή*» εμπλουτίζεται με 79 υποσημειώσεις, οι οποίες αποτελούν συμπληρωματικά στοιχεία στο κείμενο, επεξηγηματικές πληροφορίες ή παραπομπές σε σχετικά βιβλία, δείγμα και αυτό της φροντίδας της κα Παϊβανά-Καντίκα να δώσει στον αναγνώστη όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες και να είναι τεκμηριωμένα όλα τα γραφόμενά της.

Μνημονεύει σχετικά βιβλία περί Μικράς Ασίας, τα οποία έχει διαβάσει. Αυτό δείχνει τον πλούτο των γνώσεων, που κουβαλούσε μέσα της πριν από τη συγγραφή του παρουσιαζόμενου σήμερα οδοιπορικού της.

Η συγγραφέας καταγράφει τις προσωπικές της εμπειρίες από τους δικούς της ανθρώπους. Κάποια στιγμή που οι Μικρασιάτες της συντροφιάς τραγουδάνε όταν φτάνουν στο Κορδελιό (σελ. 38) το σχετικό τραγούδι διερωτάται «*αφού η συγκίνηση τους πνίγει, που βρίσκουν το κουράγιο να τραγουδούν*» και ως απάντηση φέρνει του πεθερού τα λόγια που της έλεγε στο παρελθόν: «*Έπρεπε για να ζήσω να σβήσω από το μυαλό μου όλη την χαμένη ευτυχία και τα πλούτη μας στην πατρίδα. Είπα στον εαυτόν μου 'Γιάννη τώρα γεννήθηκες εδώ σ' αυτόν τον τόπο' Έτσι μπόρεσα να σταθώ όρθιος και να μην τρελλαθώ*». Και συμπληρώνει η κα Παϊβανά-Καντίκα πως την ίδια στιγμή που ο πεθερός της τα έλεγε αυτά «*τα γαλάζια σαν το Αιγαίο μάτια του δάκρυζαν*».

Μνημονεύει και την δική της καταγωγή όταν γράφει για την επίσκεψή τους στο Αϊβαλί, από το οποίο κατάγονταν ο προ-προπάππος της, ο οποίος άλλαξε το

όνομά του για να χαθούν τα ίχνη του διότι είχε σκοτώσει κάποιον επιφανή Τούρκο, *«έπλασε το νέο του επώνυμο από τα ρήματα πάω και βάνω. Μέσα στο καινούργιο του επώνυμο-ψευδώνυμο έκλεισε κι ένα κομμάτι από το όνομα της πατρίδας του Αϊβαλί-Παϊβανάς κι ολόκληρη την πήρε στην καρδιά του»*, (σελ. 27). Και όταν κάθονται στην παραλία του Αϊβαλιού στου Κανέλλου (σελ. 31) συμπληρώνει: *«Αγκαλιάζω με το βλέμμα μου και περνάω στην ψυχή μου όλην αυτή την ομορφιά της αλησμόνητης πατρίδας του προ-προπάππου μου, που ένα κομμάτι της είναι σφηνωμένο στο επώνυμο μου, για να μου θυμίζει κάθε στιγμή τούτον τον όμορφο τόπο και τις ρίζες μου»*.

Μία από τις πολλές συγκλονιστικές σκηνές που περιγράφονται στο βιβλίο είναι εκείνη, την οποία βίωσαν οι ταξιδευτές-προσκυνητές στα Βουρλά στις ελληνικές συνοικίες, όπου ο τωρινός ιδιοκτήτης ενός φούρνου φωτογραφίζεται με τον Έλληνα ιδιοκτήτη κι έχει αναρτημένη τη φωτογραφία τους στο φούρνο.

Παρόμοια και στη Σκάλα Βουρλών ξαφνιάζεται ή συγγραφέας όταν αντικρύζει την ελληνική σημαία ανάμεσα σε δύο τουρκικές να ανεμίζει μπροστά σε ένα δίπατο σπίτι, στο οποίο η αναρτημένη πινακίδα έγραφε Hotel Yorgo Seferis, που ήταν το σπίτι του Έλληνα ποιητή Σεφέρη και ο επιχειρηματίας το μετέτρεψε σε ξενοδοχείο με το όνομα του νομπελίστα ποιητή μας.

ΑΛΑΤΣΑΤΑ. Από την επίσκεψη-προσκύνημα στα Αλάτσατα μνημονεύουμε δύο χαρακτηριστικά και συνάμα συγκλονιστικά περιστατικά για εκείνους, οι οποίοι τα βίωσαν και για εκείνους που τα διάβασαν. Στη σελ. 58 γράφει η κυρία Παϊβανά-Καντίκα: *«Από ένα άλλο δρομάκι επιστρέφει άλλη ομάδα με επικεφαλής τον ιερέα, ο οποίος μας διηγείται ένα παράξενο συμβάν. Λίγο πριν, σε κάποιο σοκάκι, ένας μαγαζάτορας τους κάλεσε στο εσωτερικό του μαγαζιού του. Εκείνοι μπήκαν και αφού έκλεισε την πόρτα, ο ίδιος και ένας ένστολος αξιωματικός που βγήκε από τα ενδότερα, έκαναν υπόκλιση και με μεγάλη συγκίνηση ασπάσθηκαν το χέρι του ιερέα»*. Τώρα με την καταπίεση στη χώρα αυτή λένε ότι υπάρχουν περί τα τρία εκατομμύρια κρυπτοχριστιανοί, μπορεί να είναι και περισσότερα. Φαντασθήτε τι θα γίνει όταν θα υπάρξει ελευθερία και ελεύθερη διακίνηση των ανθρώπων, οι οποίοι θα μπορούν να εκφραστούν χωρίς να επικρέμαται η σπάθη της εξουσίας.

Το δεύτερο γεγονός που σημειώνει είναι εκείνο που αντικρύζει όταν φθάνει στην καφετέρια «Καφέ Ρούμελη» και βλέπει μερικές γυναίκες της ομάδας προσκυνήματος με δακρυσμένα μάτια να χορεύουν και να τραγουδούν ενώνοντας τη φωνή τους με το τραγούδι που ακούγεται μέσα από το μαγαζί «Αλατσατιανή». Ο καφετζής μας κοιτάζει, δυναμώνει την ένταση και με φιλικά νοήματα κι ένα συγκρατημένο χαμόγελο μας το αφιερώνει. Και συμπληρώνει η κυρία Παϊβανά-Καντίκα *«το τραγούδι της Αλατσατιανής με συνοδεύει μέχρι τον Τσεσμέ»*.

ΜΟΥΣΑΡΛΙ Συγκινητικές είναι οι περιγραφές της ιδιαίτερα για άλλα δύο γεγονότα που συνέβησαν κατά την επίσκεψή τους στο χωριό Μουρσαλί, (σελ.105-111). Με θλίψη βλέπουν τον ναό του Αγίου Ταξιάρχη να έχει μετατραπεί σε αποθήκη. Η κολόνα, στην οποία πάνω της στηρίζονταν η Αγία Τράπεζα ήταν αναποδογυρισμένη να έχει ένα κοίλωμα όπου τοποθετούνταν τα άγια λείψανα. Και η συγγραφέας με θλίψη σημειώνει *«ποιος ξέρει αν οι καταδιωγμένοι Έλληνες πρόλαβαν τις φοβερές ώρες του διωγμού και της σφαγής να σηκώσουν την πλάκα της Αγίας Τράπεζας και να πάρουν μαζί τους τα ιερά λείψανα»*, όπως έγινε με την εικόνα του Αγίου Ταξιάρχη, την οποία οι Μουρσαλιώτες την διέσωσαν και την πήραν μαζί τους και σήμερα βρίσκεται στο χωριό Νέο Μουρσαλί ή Ταξιάρχης Ευβοίας,

Παρόμοια έγινε και με τους πρόσφυγες από τα Αλάτσατα, οι οποίοι πήραν την εικόνα και την έχουν στην ομογένεια της Αμερικής, όπως και το σκηνώμα του Αγίου Ιωάννου του Ρώσου. Όταν οι ταξιδιώτες-προσκυνητές βρίσκονται στο χώρο του ιερού του αγίου Ταξιάρχη, ο ιερέας που ήταν μαζί τους πλένει την πλάκα του δαπέδου και

διαπίστωσε πως ήταν τάφος ενός ιερέως «*ρίγος διαπερνάει τα κορμιά μας κι όλοι βυθιζόμαστε σε μια ιερή σιωπή. Ο ιερέας ψιθυριστά τελεί τρισάγιο υπέρ αναπαύσεως*» γράφει η κυρία Παϊβανά-Καντίκα.

Εντυπωσιάζεται κανείς επίσης όταν διαβάσει το κείμενο του βιβλίου, το οποίο περιγράφει την εμπειρία που έζησαν στο ίδιο χωριό Μουρσαλί. Οι κάτοικοί του είναι από τους ανταλλάξιμους, οι παππούδες τους και οι γονείς τους είχαν έρθει από τα Γρεβενά. Μιλούν με άνεση ελληνικά και με περηφάνια και χαρά τους είπαν πως «*στο σπίτι μιλάμε ελληνικά. Εμείς και τα παιδιά μας ελληνικά θα τα μάθουμε*». Ζητούν ελληνικά βιβλία και τους παρακαλούν αν ξαναέλθουν να τους φέρουν βιβλία για να μάθουν τα παιδιά τους ελληνικά γράμματα». Ένα αναπάντεχο και συγκλονιστικό γεγονός, το οποίο δείχνει την ευθύνη, που έχουμε συνολικά για την προβολή του ελληνικού πολιτισμού. Καλό θα ήταν να είχαν πάρει την διεύθυνσή τους και να τους στέλνανε μερικά βιβλία, ακόμη και το οδοιπορικό αυτό που σήμερα παρουσιάζουμε εδώ στην Κόρινθο.

ΓΚΙΑΟΥΡΚΙΟΪ. Για το χωριό των γκιαούρ, δηλαδή το χωριό των απίστων, το Γκιαούρκιοϊ, διότι μόνο Έλληνες κατοικούσαν εκεί, εκτός από δύο άτομα, τον χωροφύλακα και τη σιδηρουργό, σημειώνει ότι αυτό ήταν το χωριό των πεθερικών της, που τότε στην Μικρασιατική Καταστροφή ήταν 11 και 10 χρονών αντίστοιχα. Καταγράφει τις διηγήσεις της πεθεράς της η οποία της έλεγε «*Ο παππούς ο Χριστόδουλος Καντίκας είχε στάνες πάνω από το χωριό, με εκατοντάδες κατσίκια. Μόνο τυρί φτιάχνανε δύο χιλιάδες οκάδες τον χρόνο! Τόσος πλούτος που πήγε; Πως τα χάσαμε σε μια στιγμή; Από τις αμαρτίες μας παιδί μου' και με δάκρυα τελείωνε τη αφήγησή της η πεθερά μου*» σημειώνει η κυρία Παϊβανά-Καντίκα, (σελ. 66).

Με τη βοήθεια εντός ντόπιου κατοίκου του χωριού ψάχνουν να βρουν το πατρικό σπίτι που «*βρίσκεται στην άκρη του χωριού και είναι συμμετρικό με το πλαϊνό του. Αυτό αποτελεί και το χαρακτηριστικό του γνώρισμα*», όπως της είχε πει η πεθερά της. Το βρίσκουν και βλέπουν τα ερείπια, την εγκατάλειψη. Ένα τεμάχιο αρχαίου κίονα. Και ένα από τα κομματιασμένα μάρμαρα να έχει ανάγλυφο σταυρό. Θα είναι τεμάχιο από την ισοπεδωμένη εκκλησία.

Οι περιγραφές από την επίσκεψη στο Μάλκατζι αποτελούν μαζί με εκείνες στο Γιαούρκιοϊ από τις πιο δυνατές και συγκινητικές, νομίζω, περιγραφές της κυρίας Παϊβανά-Καντίκα. «*Κατευθυνόμαστε προς το Μάλκατζι, ένα όμορφο και καταπράσινο χωριό σύμφωνα με τις αφηγήσεις του θείου Γιώργη Καχριμάνη... Το λεωφορείο τρέχει με μεγαλύτερη ταχύτητα λες και ο οδηγός συμμερίζεται την λαχτάρα της γιαγιάς, 81 χρονών που έκανε όλο αυτό το ταξίδι μαζί μας για να γνωρίσει τον τόπο όπου είδε το φως*.

Όμως πουθενά Μάλκατζι! Το χωριό-μισό ελληνικό, μισό τουρκικό-δεν υπάρχει πια, όπως μας πληροφορούν. Έχουν μεταφέρει τις τουρκικές συνοικίες, έχουν γκρεμίσει τις ελληνικές έχουν ισοπεδώσει την περιοχή κι έχουν δημιουργήσει τεχνητή λίμνη στην θέση του. Τίποτε δεν υπάρχει πια παρά μόνο ένα εγκαταλειμμένο μικρό τζαμί στην μια του όχθη προς την πλευρά του δρόμου όπου κατεβαίνουμε. Ένας σπαρακτικός θρήνος σκίζει την σιωπή της ήρεμης κι έρημης περιοχής. Είναι ο χορός της τραγωδίας που τον αποτελούν όσοι κατάγονται από εδώ, με κορυφαία την σεβάσμια γιαγιά. Το όνειρό της να γνωρίσει την ιδιαίτερη πατρίδα της έχει γίνει θρύψαλα μπροστά της», (σελ. 81-82).

Όμως κατορθώνουν με τη βοήθεια ενός γεράκου και πλησιάζουν πολύ κοντά στο τζαμί. Γράφει η κυρία Παϊβανά-Καντίκα: «*Οι Μαλκατζιώτες της συντροφιάς μας μαζεύουν χώμα, παίρνουν πετραδάκια και κομματάκια κεραμιδιών. Μπορούν τουλάχιστον να αγγίσουν ό,τι απόμεινε από το δολοφονημένο χωριό τους, που τους το είχαν ζωγραφίσει παραδεισένιο με τις αφηγήσεις τους οι καταδιωγμένοι γονείς τους*»,

(σελ. 83). Και συμπληρώνει η συγγραφέας «Πόσο τυχεροί νιώσαμε εμείς που μπορέσαμε να προσκυνήσουμε στα ερείπια του Γκιαούρκιοι!».

Το βράδυ πριν από την αναχώριση από την Σμύρνη η συγγραφέας περιγράφει τα συναισθήματά της και ενδεικτικά σημειώνουμε το ακόλουθο: «Καθόμαστε όλη η συντροφιά σε ένα ζαχαροπλασείο. Δεξιά μας-όπως βλέπουμε την θάλασσα-το Κορδελιό, αριστερά μας το Γκόζ-τεπέ, το Κορκάγιαλι, η Καραντίνα, όλα φωτισμένα όχι όμως έντονα όπως τα παραλιακά μέρη της Ελλάδος. Όλα είναι μια μικρογραφία του Κορινθιακού, όπως τον βλέπουμε από την παραλία Καλάμια της Κορίνθου. Τώρα καταλαβαίνω γιατί, εκεί στην Κόρινθο τα καλοκαιρινά βράδια η γιαγιά Μαρίτσα, η πεθερά μου, καθόταν ώρες ατέλειωτες κι αγνάτευε την θάλασσα απολαμβάνοντας ένα παγωτό καϊμάκι».

Η συγγραφέας του βιβλίου κυρία Παϊβανά-Καντίκα τελειώνει το οδοιπορικό του βιβλίου με ένα θαυμάσιο και συνάμα συμβολικό τρόπο. Από το βάρος των συναισθημάτων και της κούρασης το βράδυ πριν από τον ύπνο αποχαιρετάει την Σμύρνη «Σμύρνη αγαπημένη, των Μικρασιατών καύχημα και πληγή, καλυνύχτα». Έμμεσα προσφέρει ένα μήνυμα αισιοδοξίας μετά από εκείνα, τα οποία ο αναγνώστης διάβασε για τις αλησμόνητες πατρίδες της Αιολικής και Ιωνικής Γης της Μικράς Ασίας, πως μετά τη νύχτα θα υπάρξει ανατολή και πως τη νύχτα την ακολουθεί η αυγή και το φως.